

NUORTEN OIKEUDET ESILLE - NUORTEN ÄÄNELLE LISÄÄ TILAA

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman
ensimmäisen kauden katsaus

Nuorten oikeudet esille - Nuorten äänelle lisää tilaa
Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden katsaus

Tekijät: Elsa Korkman ja Sanni Myllyaho
Taitto: Joonas Tupala

ISSN 2670-1944
ISBN 978-952-7117-72-9

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 3/2023
<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut/>
© Ihmisoikeuskeskus
2023 Helsinki

Nuorten oikeudet esille - Nuorten äänelle lisää tilaa

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden katsaus

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 3/2023
Julkaisija: Ihmisoikeuskeskus

Tekijä: Elsa Korkman ja Sanni Myllyaho
Kieli: Suomi

Tiivistelmä: Helmikuussa 2022 käynnistyi Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, jonka tavoitteena on vahvistaa ihmisoikeuskentän tietoisuutta nuorista ja heidän oikeuksistaan. Samalla tavoitteena on antaa nuorille valmiuksia ottaa osaa ihmisoikeuskeskusteluun sekä parantaa nuorten tietämystä perus- ja ihmisoikeuksista.

Vuoden 2021 nuorisobarometrin mukaan 97 prosenttia nuorista piti ihmisoikeuksien "säilyttämistä keinolla millä hyvänsä" hyvin tai melko tärkeänä. Tästä huolimatta Ihmisoikeuskeskuksen havaintojen perusteella nuorten aikuisten ääni ei ole erityisen vahva ihmisoikeuskeskusteluissa. Ihmisoikeustoimijoilla ei näyttäisi olevan myöskään vakiintunutta käsitystä nuorista aikuisista (18-29-vuotiaat) oikeudenhaltijoina.

Katsaus tarkastelee nuorten oikeuksia kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Se myös kokoaa yhteen havainnot nuorten oikeuksien toteutumisesta Suomessa sekä ensimmäisen ohjelmakauden aikana kohdattujen nuorten omat havainnot ja näkökulmat ihmisoikeustilanteesta. Katsaus antaa myös ehdotuksia nuorten ihmisoikeustilanteen parantamiseksi.

Ihmisoikeussopimuksia koskevan tarkastelun perusteella nuoret ja nuoret aikuiset tulisi tunnistaa vahvemmin ihmisoikeuskeskustelussa. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien lisäksi tulisi kiinnittää huomiota myös nuorten osallistumisoikeuksiin, sananvapauteen ja poliittisiin oikeuksiin.

Ensimmäisellä ohjelmakaudella nuoria kohdattiin useissa eri tilaisuuksissa ja tapahtumissa, ja katsauksen havainnot pohjautuvat näihin kohtaamisiin. Keskustelujen perusteella nuorten keskuudessa nousivat erityisesti koulutukseen, työhön, terveyteen, vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen liittyvät ihmisoikeuskysymykset. Erityisesti mielenterveyden häiriöt, syrjäytymisen kokemukset, vähemmistöjen oikeudet sekä ilmastonmuutos vaikuttivat nuorten aikuisten kokemuksiin ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Katsauksen ovat koonneet Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden asiantuntijat.

Fram med de ungas rättigheter - Mer utrymme för de ungas röst

Översikt över den första perioden inom programmet för unga experter

---

Människorättscentrets publikationer 3/2023

Utgivare: Människorättscentret

Författare: Elsa Korkman, Sanni Myllyaho

Språk: Finska

Sammanfattning: I februari 2022 inleddes Människorättscentrets program för unga experter, vars mål är att stärka medvetenheten om unga och deras rättigheter på människorättsfältet. Samtidigt är ett mål att ge ungdomar färdigheter att delta i diskussionen om de mänskliga rättigheterna samt att förbättra deras kunskaper om de grundläggande och de mänskliga rättigheterna.

Enligt ungdomsbarometern 2021 ansåg 97 procent av ungdomarna att det var mycket eller ganska viktigt att "bevara de mänskliga rättigheterna med alla medel". Trots detta är unga vuxnas röst på basis av Människorättscentrets observationer inte särskilt stark i människorättsdiskussionerna. Människorättsaktörerna verkar inte heller ha någon etablerad uppfattning om unga vuxna (18-29-åringar) som rättsinnehavare.

Översikten granskar ungas rättigheter i internationella människorättskonventioner. Den sammanställer också observationerna om hur de ungas rättigheter tillgodoses i Finland samt de ungas egna observationer av och synpunkter på människorättsituationen under den första programperioden. Översikten ger också förslag på hur de ungas människorättsituation kan förbättras.

Utifrån en granskning av människorättskonventionerna borde unga och unga vuxna identifieras starkare i diskussionen om de mänskliga rättigheterna. Utöver de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna bör man också fästa uppmärksamhet vid ungas rätt att delta samt vid deras yttrandefrihet och politiska rättigheter.

Under den första programperioden möttes unga vid flera olika tillställningar och evenemang, och observationerna i översikten grundar sig på dessa möten. Utifrån diskussionerna lyftes i synnerhet frågor om mänskliga rättigheter i anslutning till utbildning, arbete, hälsa, frihet, integritet och säkerhet fram bland unga. I synnerhet psykiska störningar, upplevelser av marginalisering, minoriteternas rättigheter och klimatförändringen påverkade unga vuxnas upplevelser av hur de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Översikten har sammanställts av experter inom Människorättscentrets program för unga experter under den första perioden.

Highlighting the rights of young people - More room needed for the voice of young people Review of the first term of the Young Experts Programme

---

Human Rights Centre's publications 3/2023

Publisher: Human Rights Centre

Authors: Elsa Korkman, Sanni Myllyaho

Language: Finnish

Abstract: The Young Experts Programme of the Human Rights Centre (HRC) was launched in February 2022 with the aim of strengthening human rights actors' awareness of young people and their rights. The aim was also to provide young people with capacities to participate in the discussion about human rights and to improve their knowledge of fundamental and human rights.

According to the 2021 Youth Barometer, 97 per cent of young people considered "securing human rights by any means whatsoever" to be important or fairly important. However, based on the observations of the HRC, the voice of young adults is still not very strong in human rights discussions. It would also seem that human rights actors do not have an established understanding of young adults (18-29 years) as holders of rights.

The review looks at the rights of young people in international human rights conventions. It also compiles observations of how the rights of young people are realised in Finland, as well as the observations made by the young people encountered during the first term of the programme and their views on the human rights situation. Measures for improving the human rights situation of young people are also proposed in the review.

Based on the examination of human rights conventions, young people and young adults should be identified more strongly in human rights discussions. In addition to the economic, social and cultural rights, attention should also be paid to young people's participation rights, freedom of speech and political rights.

During the first term of the programme, young people were encountered in several different events and happenings, and the observations made in the review are based on these encounters. In these discussions, human rights issues related to education, work, health, freedom, integrity and safety in particular were brought up by young people. Especially mental health disorders, experiences of exclusion, the rights of minorities and climate change affected young adults' experiences of how human rights are realised.

The review has been compiled by the experts of the first term of HRC's Young Experts Programme.

1 Johdanto	7
2 Miten nuoret huomioidaan ihmisoikeussopimuksissa ja niiden tulkintaa ohjaavissa asiakirjoissa?	8
Nuoret ihmisoikeussopimuksissa	8
Nuoret YK:n ihmisoikeussopimuksia valvovien komiteoiden yleiskommenteissa	10
Nuoret Euroopan neuvoston suosituksissa	11
YK:n ihmisoikeusvaltuutetun raportti nuorten oikeuksista	12
Nuorten oikeudet painottuvat TSS-oikeuksiin	13
3 Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäinen kausi	14
Viestintä ja nuorten tavoittaminen	15
Nuorten tapaamiset	15
4 Nuorten oikeudet Suomessa - havaintoja ensimmäiseltä ohjelmakaudelta	17
Oikeus työhön ja oikeudenmukaisiin työskentelyolosuhteisiin	17
Oikeus koulutukseen	19
Oikeus parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen	20
Syrjäytymisen vaikutukset	23
Osallistumisoikeuksien toteutuminen	23
Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen	25
Ilmastonmuutoksen vaikutukset erityisesti nuorten ihmisoikeuksiin	26
Oikeusvaltio, pääsy oikeuksiin ja luottamus instituutioihin	27
Johtopäätöksiä ja tulevaisuudentoiveita	28

1 Johdanto

Vuoden 2021 nuorisobarometrin mukaan 97 prosenttia nuorista piti ihmisoikeuksien ”säilyttämistä keinolla millä hyvänsä” hyvin tai melko tärkeänä.¹ Tulos heijastelee aiempia tutkimuksia ja selvityksiä, joiden mukaan nuoria kiinnostavat ihmisoikeudet.² Tästä huolimatta ihmisoikeuskeskuksen havaintojen perusteella nuorten aikuisten ääni ei välttämättä ole erityisen vahva ihmisoikeuskeskusteluissa.

Ihmisoikeustoimijoilla ei vaikuta olevan jaettava vakiintunutta käsitystä nuorista aikuisista oikeudenhaltijoina. Nuoria koskevat samat ihmisoikeudet kuin kaikkia muitakin, mutta harva tarkastelee erityisesti sitä, mitä ihmisoikeudet merkitsevät nuoruudessa. Tämä on hätkähdyttävää ottaen huomioon, että 18–29-vuotiaita nuoria aikuisia on Suomessa yli 700 000.³ Maa-ilmassa oli vuonna 2018 YK:n arvion mukaan 1,8 miljardia nuorta.⁴ Olisi tärkeää tarkastella näin merkittävän ihmisryhmän asemaa ihmisoikeusnäkökulmasta nykyistä enemmän, niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Tämän katsauksen tarkoituksena on tuoda esille tietoa nuorten ihmisoikeuksista ja siitä,

miten nuorten oikeudet toteutuvat. Katsauksen tarjoaman tietopohjan myötä ihmisoikeustoimijoilla on toivon mukaan paremmat eväät puolustaa nuorten oikeuksia. Lisäksi katsauksen tarkoituksena on vahvistaa nuorten ääntä ihmisoikeuskeskustelussa ja tuoda nuorten näkökulmia esille. Katsauksen kirjoittajat ovat Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden (1.2.2022–31.7.2023) asiantuntijat.⁵ Katsauksessa hyödynnetään laajasti keskusteluita, joita Ihmisoikeuskeskuksen nuoremmat asiantuntijat ovat käyneet nuorten kanssa eri yhteyksissä. Katsaus välittää nuorten viestiä eteenpäin ihmisoikeustoimijoille.

Katsaus rakentuu Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen ohjelmakauden työn ympärille. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan nuorten asemaa kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä ja sitä, mitä nuorten oikeuksilla ylipäätään tarkoitetaan. Tämän jälkeen kuvataan, mitä nuorten oikeuksiin liittyvää työtä Ihmisoikeuskeskus on tehnyt ohjelman ensimmäisen kauden aikana ja minkälaista tietoa tänä aikana on kertynyt. Lopuksi siirrytään havainnoimaan nuorten oikeuksien toteutumista Suomessa. Lisäksi kuvataan ohjelmakauden aikana kohdattujen nuorten omia havaintoja ja näkökulmia ihmisoikeustilanteesta sekä ehdotuksia sen parantamiseksi.

---

1 Tomi Kiilakoski (toim.), *Kestävää tekoa - Nuorisobarometri 2021* (2022).

2 Päivi Honkatukia, Jenni Kallio, Miia Lähde ja Jenni Mölkänen, *Omana itsenä osa yhteiskuntaa - Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina* (2020).

3 *Itsenäistyvät nuoret osaksi yhteiskuntaa* (SPR).

4 United Nations High Commissioner for Human Rights, *Youth and human rights* (2018).

---

5 *Nuorten asiantuntijoiden ohjelmaa* käsitellään tarkemmin luvussa 3.

2 Miten nuoret huomioidaan ihmisoikeussopimuksissa ja niiden tulkintaa ohjaavissa asiakirjoissa?

Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelma perustettiin, koska havaittiin, että nuoret aikuiset eli noin 18-29-vuotiaat henkilöt ovat usein väliinputoajia ihmisoikeustyössä. Ihmisoikeustyössä on tyypillistä tarkastella oikeuksia sekä yleisellä tasolla – siis oikeuksina, jotka koskevat kaikkia kaikkialla – että oikeuksina, jotka näyttävät eri ryhmien elämässä hieman eri tavalla. Nuoria ei kuitenkaan tunnisteta omaksi vakiintuneeksi erityisryhmäkseen ihmisoikeuskielessä. Seuraavaksi tarkastellaan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia sekä niiden tulkintaa ohjaavia asiakirjoja sen selvittämiseksi, minkälaisissa yhteyksissä nuoret huomioidaan kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä, ja miten nuorten oikeudet voitaisiin määritellä.⁶

■ **Kuten kansainvälisesti, ei myöskään Euroopassa ole omaa alueellista nuorten oikeuksia koskevaa sopimusta.**

6 Ihmisoikeudet on kirjattu kansainvälisiin ja alueellisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tärkeimmät ihmisoikeussopimukset on neuvoteltu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ja Euroopan neuvoston (EN) piirissä. Lue lisää [Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilta](#).

Nuoret ihmisoikeussopimuksissa

Nuorilla aikuisilla on kaikki samat ihmisoikeudet kuin muillakin aikuisilla. Nuorten oikeuksia ei kuitenkaan ole tarkennettu tai täsmennetty omassa kansainvälisessä ihmisoikeussopimuksessaan, toisin kuin lapsen oikeuksia, ja myös nuoruuden määritelmät vaihtelevat erilaisissa konteksteissa.⁷ Nuorten oikeuksien vakiintumattomuus on ollut yksi peruste sille, että Ihmisoikeuskeskuksessa on päätetty vahvistaa nuorten oikeuksia koskevaa työtä.

Kuten kansainvälisesti, ei myöskään Euroopassa ole omaa alueellista nuorten oikeuksia koskevaa sopimusta. Euroopan neuvoston yleiskokous suositteli vuonna 2011 Suomen aloitteesta nuorten oikeuksia koskevan sopimuksen solmimista.⁸ Suosituksen jälkeen varsinaisen sopimuksen laatiminen ei ole juuri edennyt, eikä keskustelu aiheesta vaikuta tällä hetkellä aktiiviselta.

7 Esimerkiksi YK:n tilastoissa nuoriksi määritellään 15-24-vuotiaat henkilöt, mutta YK:n turvallisuusneuvoston Nuoret, rauha ja turvallisuus -päätöslauselmassa nuoret määritellään 18-29-vuotiaiksi. Ks. [YK:n verkkosivut nuorista](#) sekä [verkkosivut YK:n turvallisuusneuvoston 2250-päätöslauselmasta](#).

8 Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation, [Towards a European framework convention on youth rights](#) (2011).

Muilla alueilla on solmittu ja ratifioitu nuorten oikeuksia koskevia sopimuksia. Näitä ovat Ibero-Amerikan nuorten oikeuksien sopimus ja Afrikan nuorten peruskirja.⁹ Vaikka Ibero-Amerikan ja Afrikan sopimukset eivät koskaan eurooppalaisia valtioita, voi niitä kuitenkin tarkastella nuorten oikeuksien systematisointiin pyrkivinä asiakirjoina. Sopimuksissa on turvattu yleiset ihmisoikeudet, mutta myös muun muassa nuorten oikeus terveelliseen ympäristöön, aseistakieltäytymiseen, kunniaan ja läheisyyteen (intimacy) sekä erityinen oikeus kehitykseen. Afrikan nuorten peruskirjassa nuoret määritellään 15–35-vuotiaiksi ja Ibero-Amerikan nuorten oikeuksien sopimuksessa 15–24-vuotiaiksi.¹⁰ Sopimukset turvaavat siten niin alaikäisten kuin aikuisten nuorten oikeudet.

Vaikka nuorilla ei ole kansainvälisesti omaa ihmisoikeussopimustaan, nuoret kuitenkin mainitaan joissain yleisissä ihmisoikeussopimuksissa erikseen.¹¹ YK:n tasolla YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS-sopimus) 10 artiklassa turvataan lasten ja nuorten oikeus suojeluun työssä. Artiklan mukaan lapsilla ja nuorilla on oikeus olla suojassa taloudelliselta ja sosiaaliselta hyväksikäytöltä ja terveyttään, moraalialiaan tai kehitystään vahingoittavalta työltä. YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (KP-sopimus) mainitaan syytettyjen nuorten ja nuorisoriikollisten erillään pitäminen muista vangeista (10 art.) sekä oikeudenkäynnissä toimivien nuorten iän huomioiminen ja oikeudenkäyntijulkisuudesta poikkeaminen nuorten etujen vuoksi (14 art.). Muiden Suomen ratifioimien YK:n ihmisoike-

ussopimusten artikloissa ei mainita erikseen nuoria.

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksista nuoret mainitaan varsinaisesti vain uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan artikloissa.¹² Peruskirjan artikla 7 turvaa lasten ja nuorten oikeuden suojeluun ja siinä valtiot sitoutuvat myös maksamaan tarkoituksenmukaisen korvauksen tai kohtuullisen palkan tai muun kohtuullisen korvauksen nuoren työstä tai harjoittelusta. Artiklassa 9 turvataan ammatinvalintaohjaus ja sen maksuttomuus myös nuorille. Artiklassa 10 turvataan oikeus ammatilliseen koulutukseen, ja siinä valtiot sitoutuvat esimerkiksi järjestämään ja edistämään harjoittelijajärjestelmää ja muita järjestelyjä nuorten kouluttamiseksi, sekä varmistamaan että harjoittelijajärjestelmä ja muu nuorille työntekijöille järjestetty koulutus on tehokasta ja kaikki nuoret työntekijät saavat riittävän suojelun. Artiklassa 17 varmistetaan lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun. Siinä valtiot varmistavat, että lapsilla ja nuorilla on oikeus kasvaa ympäristössä, joka kannustaa heidän kehitystään ja sitoutuvat varmistamaan, että lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa huolenpidon, tuen, kasvatuksen ja koulutuksen, että lapsia ja nuoria suojellaan laiminlyönneiltä, väkivallalta tai hyväksikäytöltä, että suojelua ja erityistä tukea taataan lapsille ja nuorille, jotka eivät saa perheensä tukea, ja että lapsille ja nuorille järjestetään maksuton perusopetus.

Nuoria koskevat nimenomaiset maininnat ihmisoikeussopimuksissa voidaan siis tiivistää muutamaan oikeuteen, jotka koskevat erityisesti työtä – ikään sopivia työoloja, oikeudenmu-

9 Ibero-American Convention on the Right of Youth (2005); African Youth Charter (2009).

10 Ibero-American Convention on the Right of Youth (2005); African Youth Charter (2009).

11 Katsausta varten on käyty läpi Suomen ratifioimat YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset käyttäen hakusanaa youth ja young. Lähtökohdana on siten käytetty englanninkielisiä sopimustekstejä eikä mahdollisia eroavuuksia käännöksistä johtuen ole huomioitu.

12 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä puhutaan alaikäisistä nuorista termillä *juveniles*, ja oikeudenkäyntijulkisuudesta poikkeamisesta heidän kohdallaan. Koska kyse on kuitenkin puhtaasti alaikäisiin kohdistuvasta maininnasta eikä siinä käytetä sanoja *young* tai *youth*, joiden voidaan katsoa viittaavan myös täysi-ikäisiin nuoriin, ei artikla ole tämän katsauksen tarkastelualalle varsinaisesti relevantti.

kaisia korvauksia sekä suojelemista hyväksikäytöltä. Lisäksi tarkastellaan nuorten oikeutta yksityisyyteen oikeudenkäynnissä sekä oikeutta koulutukseen ja erityisesti maksuttomaan perusopetukseen.

Nuoret YK:n ihmisoikeussopimuksia valvovien komiteoiden yleiskommenteissa

YK:n ihmisoikeussopimusten tulkintaa ohjaavat usein sopimusten puitteissa perustetut komiteat, jotka voivat tehdä sopimuksia koskevia yleiskommenteja. Yleiskommentit avaavat tarkemmin sopimukseen liittyviä kysymyksiä ja ohjaavat sopimusta koskevaa tulkintakäytäntöä. Ainoa nuoriin fokusoiva yleiskommentti on YK:n lapsen oikeuksien komitean laatima yleiskommentti lapsen oikeuksista nuoruusiässä, jossa muun muassa tarkastellaan oikeutta kehitykseen ja toisaalta suojeluun, syrjimättömyyteen, lapsen etuun ja osallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Vaikka yleiskommentissa avataankin nuorten oikeuksia enemmän kuin muissa yleiskommenteissa, on kyse kuitenkin lapsen oikeuksien sopimusta ohjaavasta yleiskommentista ja tulkintakäytännöstä, joten yleiskommentissa nuoruusiän oikeudet on rajattu koskemaan alle 18-vuotiaita.¹³

Sellaista yleiskommenttia ei siis vielä ole, joka pyrkisi määrittelemään nuorten oikeudet kattaen myös nuorten aikuisten oikeudet. Vaikka tällaista varsinaista nuorten oikeuksien yleiskommenttia ei ole, nuoret kuitenkin mainitaan joissain yleiskommenteissa erikseen. Nuoret mainitaan YK:n TSS-sopimusta valvovan komitean yleiskommenteissa oikeudesta sopivaan asuntoon (nro 7), oikeudesta koulutukseen (nro 13), oikeudesta parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen (nro 14), oikeudesta työhön (nro 18), syrjimättömyydestä taloudellisissa,

sosiaalisissa ja sivistyksellisissä oikeuksissa (nro 20), oikeudesta osallistua kulttuurielämään (nro 21), oikeudesta seksuaali- ja lisääntymisterveyteen (nro 22) ja oikeudesta oikeudenmukaisiin ja edullisiin työehtoihin (nro 23). YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea on keskittynyt yleiskommenteissaan tyttöihin ja nuoriin naisiin. YK:n vammaisten oikeuksien komitea viittaa oikeutta itsenäiseen elämään koskevassa yleiskommentissaan (nro 5) erityisesti nuoriin. Näistä maininnoista huolimatta voidaan kokonaisuudessaan katsoa, että nuorisonäkökulmaa ei ole vielä järjestelmällisesti valtavirtaistettu YK:n ihmisoikeusjärjestelmässä.¹⁴

Nuorten oikeudet tunnustetaan yleiskommenteissa erityisesti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kontekstissa. Yleiskommenteissa kiinnitetään erityistä huomiota nuorten asemaan työelämässä. TSS-komitean mukaan nuorten työntekijöiden ei pitäisi kärsiä palkkasyrjinnästä, esimerkiksi joutumalla hyväksymään alhaiset palkat, jotka eivät vastaa heidän taitojaan. Palkattomien harjoitteluiden sekä määräaikaisten sopimusten liiallinen käyttö vaikuttaa kielteisesti työturvallisuuteen, uranäkymiin ja sosiaaliturvaetuuksiin.¹⁵ Myös työn löytämisen haasteisiin kiinnitetään huomiota ja tunnustetaan työttömyyden vaikutukset köyhyyteen.¹⁶

Toinen TSS-komitean useassa yleiskommentissa esille nostama seikka on nuorten oikeus seksuaali- ja lisääntymisterveyttä koskevaan tietoon ja palveluihin. Komitea toteaa esimerkiksi, että nuorten epätasa-arvoinen pääsy aihetta koskevan tiedon ja palvelun piiriin on

13 YK:n lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 20 (2016) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä*.

14 UN High Commissioner for Human Rights, *Youth and human rights* (2018).

15 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*.

16 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 18 (2005) on the right to work (Article 6 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*.

syryntää.¹⁷ Kyse on yhdenvertaisuuden lisäksi oikeudesta parhaaseen saavutettavissa olevaan terveydentilaan.¹⁸

Yhdessäkään KP-sopimuksen toteutumista valvovan YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentissa ei mainita nuoria. Komitea ei siten ole lainkaan tarkastellut nuorten poliittisten ja kansalaisoikeuksien toteutumista. Vaikka onkin tärkeää kiinnittää huomiota taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin nuoruuden nivelvaiheissa, joissa siirrytään koulusta töihin, muutetaan vanhemmilta omilleen ja sosiaaliset kontekstit muuttuvat tiuhaan, on nuoruus yhtä lailla ikävaihe, jossa nuoret vahvistavat rooliaan kansalaisina, vaikuttajina, äänestäjinä ja toimijoina. Tämän takia olisi tärkeää, että myös nuorten osallistumisoikeuksiin, sananvapauteen ja muihin poliittisiin oikeuksiin kiinnitettäisiin huomiota.

Nuoret Euroopan neuvoston suosituksissa

Euroopan neuvoston alaisilla ihmisoikeussopimuksilla ei ole samanlaista yleiskommenttijärjestelmää kuin YK:n alaisilla ihmisoikeussopimuksilla. Myös Euroopan neuvostossa laaditaan kuitenkin erilaisia ei-oikeudellisesti sitovia mutta ihmisoikeuskäsitykselle muilla tavoin merkityksellisiä suosituksia. Ne kuitenkin eroavat yleiskommenteista siinä mielessä, että niiden ensisijainen tavoite ei ole ohjata Euroopan neuvoston alaisten ihmisoikeussopimusten tulkintakäytäntöä, vaan niillä on yleensä jonkinlainen toiminnallisempi tavoite. Jonkinlaista

Yhdessäkään KP-sopimuksen toteutumista valvovan YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentissa ei mainita nuoria. Komitea ei siten ole lainkaan tarkastellut nuorten poliittisten ja kansalaisoikeuksien toteutumista.

tulkintakäytäntöä ohjaavaa vaikutusta suosituksilla kuitenkin myös on.

Euroopan neuvostossa on useampia suosituksia, joissa nuorten asemaan ja oikeuksiin kiinnitetään erityistä huomiota. Esimerkkinä voidaan nostaa jo mainittu suositus nuorten oikeuksia koskevan puiteyleissopimuksen solmimisesta. Suosituksessa erityisesti nuoria koskeviksi teemoiksi nostettiin koulutus, työllistyminen, asuminen, terveys ja oikeus terveelliseen ympäristöön, osallisuus, kulttuuri ja urheilu sekä yhdenvertaisuus.¹⁹

Nuorten oikeuksille toinen tärkeä Euroopan neuvoston instrumentti on ministerikomitean suositus koskien nuorten pääsyä oikeuksiin.²⁰ Siinä tunnustetaan, että nuorilla voi olla erityisiä esteitä oikeuksiin pääsyn suhteen, ja että erilaiset taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset ongelmat eurooppalaisissa yhteiskunnissa vaikuttavat nuoriin erityisesti sekä tekevät lapsuudesta aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään siirtymisen epävarmaksi. Ministerikomitean mukaan oikeuksiin pääsyn turvaaminen edellyttää oikeudellisten, poliittisten ja sosiaalisten esteiden purkamista ja lisäksi nuorten ihmisoikeustilanteen järjestelmällistä seurantaa. Suosituksen mukaan erityisiä haasteita ovat (1) koulusta lähtiessä löytää vakaa ja mielekäs työpaikka, (2) sosiaali- ja terveyspalveluiden

17 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 20 (2009) on Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*.

18 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No. 14 (2000) on the right to the highest attainable standard of health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*.

19 Council of Europe Parliamentary Assembly Recommendation, *Towards a European framework convention on youth rights* (2011).

20 Council of Europe Committee of Ministers Recommendation, *Young people's access to rights* (2016).

kykenemättömyys vastata nuorten tarpeisiin, (3) riittämättömät osallistumismahdollisuudet ja (4) yhdistysten perustamiseen liittyvät esteet sekä (5) riittämätön tuki nuorten aloitteille ja itsenäisille nuorisjärjestöille.

YK:n ihmisoikeusvaltuutetun raportti nuorten oikeuksista

Koska kansainvälisissä konteksteissa ei ole nuorten oikeuksia koskevaa varsinaista ihmisoikeussopimusta tai selkeää tulkintaa ohjaavaa komitean yleiskommenttia, ei nuorten oikeudet kategoriana ole erityisen vakiintunut. Nuorilla ei myöskään ole omaa YK:n ihmisoikeusneuvoston alaista erityisraportoijaa tai itsenäistä asiantuntijaa. Tällainen raportoija tai asiantuntija voisi työssään pyrkiä systematisoimaan tulkintakäytäntöjä vakiinnuttaakseen nuorten oikeudet osaksi ihmisoikeustyötä. Voi olla, että tilanne muuttuu, kun YK:n päätöslauselmalla vuonna 2022 perustettu uusi nuorisotoimisto pääsee aloittamaan toimintansa.²¹ Myös Euroopan neuvostossa on olemassa nuorten osallisuutta vahvistava neuvoa-antava nuorisoneuvosto (*Advisory Council on Youth*). Sekä YK:n toimisto että Euroopan neuvoston alainen nuorisoneuvosto eivät kuitenkaan ole ensisijaisesti ihmisoikeustoimijoita, vaikka voivatkin varmasti tarkastella nuorten oikeuksia omista lähtökohdistaan.²²

YK:n ihmisoikeusvaltuutettu (*High Commissioner for Human Rights*) on kuitenkin työssään pyrkinyt kontribuoimaan nuorten ihmisoikeuksien tarkasteluun ja nuorisonäkökulman systematisointiin ihmisoikeuskentällä. Valtuutettu on laatinut useita raportteja nuorista, joista merkittävin tässä yhteydessä on raportti *Youth and*

human rights.²³ Raportti antaa yleiskatsauksen nuoriin sovellettavista kansainvälisistä ja alueellisista ihmisoikeusinstrumenteista ja kuvaa haasteita ja syrjintää, joita nuoret kohtaavat oikeuksiensa saavuttamisessa. Se sisältää myös useita suosituksia nuorten oikeuksien edistämisen ja suojelun vahvistamiseksi.

Valtuutetun raportti huomioi useita ihmisoikeusongelmia, jotka koskevat nuoria erityisesti. Nuoret ovat kolme kertaa todennäköisemmin työttömiä kuin aikuiset. Alle kaksi prosenttia maailman parlamenttien edustajista on alle 30-vuotiaita. Yli puolet maailman henkirikosten uhreista on nuoria. Konfliktit, rikokset ja väkivalta vaikuttavat erityisesti nuoriin, ja seksuaalinen väkivalta erityisesti nuoriin naisiin. Lisäksi asunnottomuus koskee erityisesti nuoria ja Euroopassa nuorten asunnottomuuden lisääntyminen on erityisen selvä trendi.

Raportissa kiinnitetään huomiota myös terveyspalveluiden asianmukaisuuteen ja erityisesti seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvien palveluiden saatavuuteen. Tältä osin raportissa todetaan, että laillisen ja turvallisen abortin rajoitukset merkitsevät syrjintää tyttöjä ja nuoria naisia kohtaan. Huomiota kiinnitetään myös parhaaseen saavutettavissa olevaan mielenterveyteen: raportin mukaan erityisesti sateenkaarinuoret kärsivät mielenterveysongelmista, ja palveluihin pääsy on vaikeaa varsinkin alkupe räiskansoihin kuuluvilla nuorilla, ulkomaalaisilla nuorilla ja päihteitä käyttävillä nuorilla.

Lisäksi raportti tarkastelee aseistakieltäytymistä. Raportissa todetaan, että Ibero-Amerikan nuorten oikeuksien sopimus tunnustaa aseistakieltäytymisen nimenomaisesti ihmisoikeutena. Sopimuksen mukaan valtioiden tulisi myös pyrkiä siirtymään pois pakollisesta asepalveluksesta.²⁴ Raportissa huomioidaan, että vaikka yhtä suoria kannanottoja ei kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa tehdä, voidaan aseis-

21 UN General Assembly Resolution, *Establishment of the United Nations Youth Office* (2022).

22 Esimerkiksi Euroopan neuvoston neuvoa-antava nuorisoneuvosto on perustettu ensisijaisesti Euroopan neuvoston demokratiatyön tueksi eikä ihmisoikeustyötä varten. Ks. [neuvoa-antavan nuorisoneuvoston englanninkieliset verkkosivut](#).

23 UN High Commissioner for Human Rights, *Youth and human rights* (2018).

24 *Ibero-American Convention on the Right of Youth* (2005), article 12.

takieltäytyminen kuitenkin KP-komitean mukaan tietyin edellytyksin tulkita ihmisoikeudeksi myös KP-sopimuksen artiklan 18 puitteissa, joka turvaa uskonnon- ja omantunnonvapauden.²⁵

Raportti problematisoi sitä, että monet lapsille ja nuorille suunnatut tuki- ja suojelumuodot päättyvät kokonaan, kun nuori täyttää 18 vuotta. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia nuoria pitäisi voida tukea tämän jälkeenkin, jotta siirtymä aikuisuuteen sujuu mahdollisimman hyvin. Tämä koskee niin lastensuojelua kuin esimerkiksi maahanmuuttajanuorten kohtelua maahanmuuttojärjestelmissä.

Raportti tunnistaa myös, että vammaiset nuoret ovat yksi kaikista marginalisoiduimmista nuorista. Huomiota kiinnitetään niin työllistymiseen kuin nuorten vammaisten naisten pakko-sterilisointiin.

Lopulta raportissa esitetään erilaisia vaihtoehtoja, joilla YK:n ihmisoikeusneuvosto voisi edistää nuorten ihmisoikeuksia. Vaihtoehtoja ovat: (1) nykyisten mekanismien puitteissa tapahtuva nuorten oikeuksien valtavirtaistaminen, (2) uuden mandaatin perustaminen ihmisoikeusneuvoston alle (*special procedure mandate*), (3) uuden kansainvälisen instrumentin harkitseminen, sekä (4) uuden pysyvän mekanismin perustaminen ihmisoikeusneuvoston yhteyteen, joka varmistaisi nuorten osallisuuden neuvoston työssä.

Nuorten oikeudet painottuvat TSS-oikeuksiin

Edellä esitetyt instrumentit ja asiakirjat antavat jonkinlaisen kokonaiskuvan siitä, mitä kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä tarkoitetaan nuorten oikeuksilla. Kategoria ei ole erityisen vakiintunut, ja nuoruuteen liittyvät erityiset ihmisoikeuskysymykset voivat myös muuttua ajan kanssa, sillä nuoruus ei ole samanlaista sukupuolvesta toiseen. Toisaalta eri maissa ja maan-

osissa voivat painottua erilaiset kysymykset. Kokonaisuudessaan voidaan kuitenkin todeta, että kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä nuorten oikeudet painottuvat erityisesti taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin. Nuorten kansalaisoikeuksiin ja poliittisiin oikeuksiin ei sen sijaan erityisesti kiinnitetä huomiota, millä voi olla negatiivisia vaikutuksia esimerkiksi nuorten yhdenvertaisen osallisuuden toteutumiseen.

Kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä yksi selvästi nuorten oikeuksiin liitettävä seikka on oikeus työhön ja oikeudenmukaisiin työ- ja elämäntilaisuuksiin. Siirtymä koulumaailmasta työelämään onkin yksi nuoruuteen liittyvistä erityispiirteistä, johon tyypillisesti liittyy myös useita ihmisoikeuskysymyksiä. Tämän osalta nuoret mainitaan myös varsinaisissa ihmisoikeussopimuksissa. Lisäksi nuorten oikeuksien toteutumisen kannalta huomioidaan seksuaali- ja lisääntymisterveys osana oikeutta parhaaseen saavutettavissa olevaan terveydentilaan. Myös esimerkiksi nuorten asema oikeudenkäynneissä nousee paikoin esille.

Lisäksi oikeus koulutukseen ja muut sivistykselliset oikeudet koskevat erityisesti nuoria, ja osassa asioita koskevista artikloista nuoret huomioidaan erikseen. TSS-sopimuksessa turvataan oikeus opetuksen saamiseen (13 artikla). Opetuksen tarkoituksena on ihmisen persoonallisuuden ja sen arvon tajuamisen täydellinen kehittäminen ja sen on vahvistettava ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista. Opetuksen on muun muassa edistettävä ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rodullisten, etnisten tai uskonnollisten ryhmien kesken. Opetus on TSS-sopimuksen mukaan kaikin käytettävissä olevin keinoin tehtävä yleisesti saavutettavaksi ja mahdolliseksi kaikille; korkeampi opetus on kaikin asianmukaisin tavoin tehtävä yhtä mahdolliseksi kaikille kyvykkyyden perusteella. TSS-sopimuksessa koulutuksen tekeminen asteittain maksuttomaksi nähdään ensisijaisena keinona siinä, että koulutus kaikilla asteilla on mahdollinen ja saavutettava kaikille.

25 UN Human Rights Committee, *General comment No. 22 (1993) on the right to freedom of thought, conscience and religion*.

3 Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäinen kausi

Helmikuussa 2022 Ihmisoikeuskeskuksessa alkoi uransa alkuvaiheessa oleville tarkoitettu Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, jonka ensimmäinen kausi kesti 1,5 vuotta (1.2.2022-31.7.2023). Ohjelman tavoitteena on vahvistaa nuorten ääntä yleisessä keskustelussa perus- ja ihmisoikeuksista sekä Ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelmassa tehdään töitä nuorten oikeuksien ja nuoria kiinnostavien ihmisoikeuskysymysten parissa. Ohjelma tavoittelee nuorten oikeuksien parissa tehtävällä työllä nimenomaan nuoria aikuisia (18-29-vuotiaita). Heitä ei enää koske YK:n lapsen oikeuksien sopimus, mutta he ovat edelleen Suomen nuorisolain mukaisesti nuoria. Lisäksi ohjelman nuoret ovat itse nuoria aikuisia ja voivat tuoda parhaiten näkökulmaa omasta ikäluokastaan.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden tavoitteet

1. Kerätä tietoa nuorten oikeuksien toteutumisesta ja nuorten näkökulmasta ihmisoikeuksiin. Tarkoituksena on ollut vahvistaa ihmisoikeuskentän tietoisuutta nuorista ja heidän oikeuksistaan. Mitkä ihmisoikeudet erityisesti kiinnostavat heitä ja koskettavat heidän arkeaan? Mitkä oikeudet eivät toteudu?
2. Antaa nuorille takaisin. Tavoitteena on ollut välittää nuorille tietoa ihmisoikeuksista ja antaa välineitä puolustaa omia oikeuksiaan sekä ottaa osaa ihmisoikeuskeskusteluun.

Tavoitteiden saavuttamiseksi nuoret asiantuntijat ovat panostaneet nuorille kohdennettuun viestintään sekä tapaamisiin, joissa nuoret voivat kertoa omista näkemyksistään ja kokemuksistaan liittyen ihmisoikeuksiin. Kaikessa toiminnassa tavoitteena on ollut kerätä tietoa ja näkökulmia, joita Nuorten asiantuntijoiden ohjelma välittää eteenpäin ihmisoikeustoimijoille muun muassa tämän katsauksen avulla. Samaan aikaan on annettu nuorille myös tietoa ja välineitä osallistua ihmisoikeuskeskusteluun ja vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Viestintä ja nuorten tavoittaminen

Nuoret asiantuntijat perustivat Ihmisoikeuskeskukselle Instagram-tilin, jonka kautta on tarkoitus viestiä nuorilta nuorille. Kanavalla Ihmisoikeuskeskuksen nuoremmat asiantuntijat viestivät ihmisoikeusaiheista yleisesti ja nuorille lähestyttävästi. Kanava on saavuttanut nopeasti suosiota ja on saanut Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen toimintakauden aikana yli tuhat seuraajaa, joista noin puolet ovat alle 35-vuotiaita. Lisäksi myös muissa Ihmisoikeuskeskuksen viestintäkanavissa, kuten blogissa, on nostettu esille nuoria mahdollisesti kiinnostavia ihmisoikeusaiheita.

Ihmisoikeuskeskuksen nuoremmat asiantuntijat ovat myös vaikuttamistyössään keskittyneet sellaisiin ihmisoikeuskysymyksiin, joilla katsotaan olevan erityistä merkitystä nuorten elämään. Esimerkiksi on havaittu, että mielen-terveyttä ei aina tunnisteta ihmisoikeuskysymykseksi, vaikka se on monille nuorille erittäin tärkeä kysymys. Viestinnässä ja vaikuttamistyössä onkin nostettu erityisesti esille mielen-terveyttä ihmisoikeuskysymyksenä. Ihmisoikeuskeskus osallistui myös syksyllä 2022 esimerkiksi MIELI ry:n Nuorten hyvinvointiohjelman valmisteluun ja pyrki vahvistamaan hyvinvointiohjelman ihmisoikeuspohjaa.

Nuorten tapaamiset

Nuorten ohjelma on pyrkinyt kuulemaan nuorten näkemyksiä ja kokemuksia erilaisista ihmisoikeuskysymyksistä. Erilaisten nuorten osallistamiseen tähtäävien tilaisuuksien myötä on tavattu noin 120 nuorta aikuista. Tapaamisia on haluttu järjestää erityisesti sellaisten nuorten kanssa, jotka eivät välttämättä saa muuten ääntään riittävästi kuuluviin. Tapaamisia on pyritty järjestämään eri puolella Suomea mahdollisuuksien mukaan. Tapaamisten valikoitumisessa on huomioitu myös Ihmisoikeuskeskuksen vammaisten ihmisten oikeuksiin liittyvä erityistehtävä. Erillisten tapaamisten lisäksi on haluttu tarjota avoimen tapahtuman avulla mahdollisuus kaikille halukkaille osallistua ja kertoa näkemyksiään ja havaintojaan ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Keväällä 2022 ohjelma tapasi vaikuttajanuoria ja kysyi heidän näkemyksiään nuorten osallisuudesta ihmisoikeuskeskusteluun. Keskustelun tavoitteena oli hahmottaa, mitä nuoret toivoisivat ihmisoikeustoimijoilta ja miten nuorten osallistumista ihmisoikeuskeskusteluun voitaisiin paremmin tukea. Keskustelussa tunnistettiin useita asioita, joita Ihmisoikeuskeskus voisi tehdä madaltaakseen ihmisoikeuskeskusteluun osallistumisen kynnyistä. Erityisesti toivottiin lisää yleistajuista ja nuoria kiinnostavaa viestintää ihmisoikeuksista sekä esimerkiksi lisää tietoa mielen-terveydestä ihmisoikeuskysymyksenä.

■ ■ Mielen-terveyttä ei aina tunnisteta ihmisoikeuskysymykseksi, vaikka se on monille nuorille erittäin tärkeä kysymys.

Keväällä 2022 oikeusministeriö järjesti yhteistyössä Ihmisoikeuskeskuksen kanssa neljä keskustelutilaisuutta ympäri Suomea, joissa tavattiin romaninuuria ja keskusteltiin heidän kokemastaan rasismista ja syrjinnästä. Keskuksen nuoremmat asiantuntijat toivat keskusteluun tietoa ihmisoikeuksista ja oikeussuojakeinoista sekä keräsi tietoa oman vaikuttamistyönsä pohjaksi. Ihmisoikeuskeskus on nostanut esiin romaninuurten kertomia havaintoja esimerkiksi kolmannen romanipoliittisen toimintaohjelman luonnosta koskevassa lausunnossaan.²⁶

Keväällä 2023 nuoret asiantuntijat tapasivat turvapaikanhakijataustaisia nuoria, vammaisia nuoria ja mielenterveyskuntoutujuja nuoria. Tapaamisissa keskusteltiin ihmisoikeuksista nuorten näkökulmasta sekä kerättiin tietoa siitä, mitä ihmisoikeusongelmia nuoret havaitsevat ja mitä nuoret toivoisivat ihmisoikeustoimijoilta.

Toukokuussa 2023 Nuorten asiantuntijoiden ohjelma

järjesti koko päivän kestäväen nuorten ihmisoikeustapahtuman, jossa käsiteltiin erilaisia nuoria kiinnostavia ihmisoikeuskysymyksiä. Tapahtumassa kerättiin myös nuorten näkemyksiä ihmisoikeuksista ja viestiä päättäjille. Aamupäivällä ihmisoikeuksista keskustelivat presidentti Tarja Halonen ja toimittaja, ihmisoikeusaktivisti Zahra Karimy sekä yhdenvertaisuusasiantuntija Leif Hagert sekä vammaisaktivisti Marja Puustinen. Iltapäivällä asiantuntijat Heta Heiskanen, Mariko Sato ja Nitin Sood alustivat työpajoja, joissa keskityttiin ilmaston, hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden ihmisoikeuslottuvuuksiin.

Nuorten tapaamisissa ja tilaisuuksissa esille nostamia havaintoja ja näkemyksiä nostetaan esille tässä katsauksessa nuorten oikeuksien toteutumista koskevassa 4. luvussa. Tiedot on anonymisoitu siten, että katsauksessa ei mainita tarkkoja tietoja (esimerkiksi ryhmien nimiä, paikkakuntia tai ryhmäkohtaisia osallistujamääriä) niistä ryhmistä, joissa keskusteluita on käyty. Nuorten havaintoja hyödynnetään myös Ihmisoikeuskeskuksen seuranta- ja vaikuttamistyössä laajemmin.

---

26 Ihmisoikeuskeskus, [lausunto Suomen romani-poliittisen ohjelman 2023-2030 luonnoksesta \(IOK/66/2022\)](#); Marko Stenroos, [Suomen Romanipoliittinen ohjelma \(Rompo\) 2023-2030](#) (sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:3).

4 Nuorten oikeudet Suomessa - havaintoja ensimmäiseltä ohjelmakaudelta

Nuorten aikuisten oikeuksien toteutumisesta on tehty Suomessa suhteellisen vähän akateemista tutkimusta.²⁷ Nuorisotutkimusta on paljon, mutta tutkimuksen tavoitteena on harvemmin ollut tehdä oikeudellista analyysiä nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Tässä luvussa pyritään niin tutkimusten valossa kuin nuorten kanssa käytyjen keskusteluiden perusteella luomaan yleiskuva nuorten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Samalla kuvataan nuorten tekemiä ehdotuksia oikeuksiensa toteutumisen turvaamiseksi.

Ohjelmakaudella nuoria kohdattiin useissa eri tilaisuuksissa ja tapahtumissa, joihin havainnot pohjautuvat. Keskustelujen perusteella nuorten keskuudessa nousivat erityisesti koulutukseen, työhön, terveyteen, vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen liittyvät ihmisoikeuskysymykset. Erityisesti mielenterveyden häiriöt, syrjäytymisen kokemukset, vähemmistöjen oikeudet sekä ilmastonmuutos vaikuttivat nuorten aikuisten kokemuksiin ihmisoikeuksien toteutumisesta.

27 Aihetta koskevaa tutkimusta kyllä on, mutta verrattain vähän. Ks. Marjukka Litmala ja Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.), *Nuoren Oikeudet* (Edita 2005); Outi Lepola, *Toteutuvatko nuorten oikeudet? Oikeusperustainen tarkastelu nuorten elinoloista* (Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry ja Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto Helsinki 2015).

Oikeus työhön ja oikeudenmukaisiin työskentelyolosuhteisiin

YK:n TSS-sopimuksessa ja Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa tunnustetaan nimenomaisesti nuorten oikeus työhön ja oikeudenmukaisiin työskentelyolosuhteisiin. Nuoruuteen liitty usein vahvasti siirtymä koulumaailmasta kohti työelämää, ja tähän siirtymään voi liittyä haasteita.

Työelämään suuntautumisessa nuoret kohtaavat erilaisia odotuksia ja normeja, jotka usein riippuvat heidän taustastaan. Nuorten asiantuntijoiden ohjelman tapaamat nuoret korostivat toivovansa, että he voisivat yksilöinä, omien vahuuksiensa ja toiveidensa perusteella valita polkunsuun sen sijaan, että heidän taustansa perusteella määriteltäisiin, mitä he voivat tai eivät voi tehdä. Ammatinvalinnassa ihmisiä ei tulisi lokeroida esimerkiksi vammansa tai sairautensa eikä muun taustatekijän perusteella.

Työn saaminen voi olla vaikeaa syrjivien ja rasististen asenteiden takia. Nuorten asiantuntijoiden ohjelman kanssa keskustelleet turva paikanhakijataustaiset nuoret ovat kertoneet töiden saamisen olevan vaikeaa heihin kohdistuvien ennakkoluulojen takia. Nuoret haluaisivat päästä töihin, jolla voisivat elättää itsensä eikä joutuisi turvautumaan Kelan tukeen, mutta se koetaan vaikeaksi. Lisäksi työnteko vaatii työnteko-oikeutta, jota kaikilla ei välttämättä ole ja jonka selvittäminen voi olla vaikeaa. Myös

apulaisoikeuskansleri on todennut, että työnte-ko-oikeuden selvittäminen Maahanmuuttoviras-tolta on nykyisin liian vaikeaa.²⁸ Keskusteluissa monet nuoret nostivat erityisesti työn saamisen tulevaisuutta koskevaksi toiveekseen. Monet pi-tivät työhön pääsemistä tärkeänä yhteiskuntaan kiinnittymisen osana.

Myös Nuorten asiantuntijoiden ohjelman kanssa keskustelleet romaninuoret toivoivat vähemmän rasismia työelämään. Työpaikan ja jopa harjoittelupaikan saaminen on monelle nuorelle vaikeaa. Työn jäädessä sivu suun voi olla epäselvää, perustuuko päätös syrjiviin asenteisiin vai muihin syihin. Joskus kuitenkin on selvää, että taustalla on työnantajan asentei-ta. Romaninaisten työnhaun kohdalla työnanta-jat ovat esimerkiksi todenneet, että työntekijät eivät voisi pitää romanihametta myöskään sel-laisissa tilanteissa, joissa hame ei käytännössä vaikuttaisi lainkaan työn tekemiseen. Keväällä 2023 käräjäoikeus tuomitsi kampaamoliikkeen syrjinnästä, kun se oli purkanut kahden nuoren romaninaisen työsuhteen väittämällä heidän käyttämiään hameita työturvallisuusriskiksi.²⁹

Myös esimerkiksi vammaisten nuorten työllistyminen on vaikeaa syrjivien ja ableistis-ten rakenteiden ja asenteiden takia.³⁰ Nuorten asiantuntijoiden ohjelman kanssa keskustelleet vammaiset nuoret ja mielenterveyskuntou-tujanuoret toivat esimerkiksi esille, etteivät he välttämättä uskalla kertoa sairaudestaan tai vammastaan työyhteisössä tai esimerkiksi työhaastattelussa. Lisäksi erityisesti kehitys-vammaisten työllistymiseen ja työtoimintaan kiinnitettiin huomiota. Vain kaksi prosenttia työ-

ikäisistä kehitysvammaisista on palkkatyössä.³¹ Sen sijaan moni osallistuu työtoimintaan, jota kunnat järjestävät kehitysvammaisille ihmisille joko kuntien ylläpitämässä työkeskuksissa tai tavallisilla työpaikoilla avotyötoimintana. Työtoi-minnasta maksetaan korvausta keskimäärin viisi euroa päivässä, eikä siitä kerry esimerkiksi elä-kettä tai vuosilomaa. Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymissä keskusteluissa työkeskuksen asenteita pidettiin myös osin vanhentuneina.

Nuorten työsuhteet ovat tyyppillisesti lyhyi-tä ja matalapalkkaisia, ja nuoret aikuiset ovat eniten pysyvän työn puutteessa.³² Pysyvyyden puute työelämässä sekä jatkuva seuraavan työpaikan etsiminen voi olla kuormittavaa. Lisäksi Suomessa esiintyy edelleen paikoin palkattomia harjoitteluita, vaikka esimerkiksi TSS-komitean mukaan palkattomat harjoittelut voivat loukata oikeutta oikeudenmukaisiin työ-olosuhteisiin.³³ Lisäksi nuoret tekevät työelä-mässä muita ikäryhmiä enemmän epätyypillisiä työsuhteita, joihin saattaa liittyä myös epäasial-lisia työskentelyoloja, kuten liian vähäisiä tau-koja, tai muita ongelmia. On huomioitava, että vaikka nuoret ovat työelämänsä alkuvaiheissa, on heillä yhtä lailla oikeus oikeudenmukaisiin työoloihin, kohtuulliseen palkkaan ja riittävään lepoon.

Tutkimusten mukaan nuoret toivovat työ-elämään kohtuullisuutta.³⁴ Työelämän paineet kasvavat, mikä voi aiheuttaa nuorille kuormi-tusta ja vaikuttaa myös mielenterveysongelmi-en puhkeamiseen. Nuorten työhyvinvointi ja

28 Apulaisoikeuskansleri, *Maahanmuuttoviraston turvapaikanhakijalle myöntämä työnteko-oikeus-todistus* (2022).

29 Yhdenvertaisuusvaltuutettu, *”Merkittävä työ-syrjintätuomio näyttää, miten räikeää syrjintää romanit joutuvat kokemaan”* (29.3.2023).

30 Karoliina Ahonen, *Vammaisten nuorten työelä-mäosallisuutta määrittäviä tekijöitä*, puheenvuoro seminaarissa Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumisen: tutkimuksen haasteita ja tuloksia (7.6.2023).

31 *Ihmisoikeusliiton Palkkaa työstä -kampanjan verkkosivut*.

32 Minna Hotokka, *”Työelämän epävarmuus kuormittaa - ’Nuoret eivät välttämättä uskalla unelmoida tulevaisuudesta’* (SAK 13.3.2023).

33 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*.

34 Eija Eronen, Vilma Niskanen, Roosa Veijola ja Jenni Simonen, *Nuorten hyvä elämä -tutkimus-hanke* (E2 Tutkimus 2022).

työkyky on laskenut erityisesti palvelualueilla.³⁵ Työelämään liittyvät paineet ja vaatimukset voivat jopa saada nuoria ajautumaan työelämän ulkopuolelle. Nuorten aikuisten mielenterveysongelmista johtuvat työkyvyttömyyseläkkeet ovat lisääntyneet samaan aikaan kun esimerkiksi huoltosuhte johtaa kasvavaan paineeseen saada nuoret aikuiset mahdollisimman nopeasti työelämään. Työelämän pitäisi olla kestävä ja hyvinvointia tukevaa. Esimerkiksi Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymässä keskusteluissa osa nuorista on toivonut mahdollisuutta tehdä lyhyempää työviikkoa omaa jaksamistaan tukeakseen sekä sitä varten, että voimavaroja jäisi myös muille asioille elämässä.

Oikeus koulutukseen

Keskeinen ihmisoikeussopimuksissa turvattu sivistyksellinen oikeus on oikeus koulutukseen. TSS-sopimuksessa esitetään, että koulutuksen tulisi olla maksutonta, ja lukukausimaksuja tulisi välttää. Suomessa koulutusjärjestelmä on maksuton suomalaisille ja ETA-maiden kansalaisille, mutta korkeakouluihin on lukumaksut ETA-maiden ulkopuolelta tuleville ihmisille. Perusopetus on kaikille maksutonta ja perusopetukseen pääsevät myös muun muassa paperittomat lapset.

Maksuttomuuden lisäksi koulutuksen saavutettavuus ja inklusiivisuus on tärkeä ihmisoikeuskysymys. Esimerkiksi inklusiivisesta opetuksesta on keskusteltu varsin kiivaaseen sävyyn julkisuudessa. On kuitenkin tärkeä muistaa, että oikeus inklusiiviseen opetukseen on ihmisoikeus.³⁶ Inklusiivinen koulutus edellyttää järjestelmätason muutoksia koulutukseen, jotta kaikilla oppijoilla on mahdollisuus osallistua yhdenvertaisesti koulutukseen yleisissä oppilaitoksissa, olla osallisina koulu yhteisöissä, ja että oppijoille

■ Keskeinen ihmisoikeussopimuksissa turvattu sivistyksellinen oikeus on oikeus koulutukseen.

järjestetään tarvittaessa yksilöllisten tarpeiden edellyttämät kohtuulliset mukautukset ja muut tukitoimet.³⁷ Nuorten asiantuntijoiden ohjelman vammaisten nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa moni piti oikeutta koulutukseen keskeisenä ihmisoikeutena. Keskustelijat toivoivat oppilaitoksilta mahdollisuuksia opiskella niin, että opiskelu vastaa omia tarpeita. Keskusteluissa nostettiin myös esille myönteisiä kokemuksia erityisen tuen saamisesta. Toisaalta nuoret ovat nostaneet esille myös korkeakoulujen ja opiskelijaelämässä käytettyjen tilojen esteellisyyttä.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymässä keskusteluissa tunnistettiin myös oppilaitoksissa olevia ennakkoluuloja ja asenteita. Esimerkiksi pohdittiin, ovatko ylioppilaskokeet kaikille nuorille reiluja. Monista aiheista ei myöskään opeteta tarpeeksi koulussa tai opetus voi olla virheellistä tai sisältää asenteellista sisältöä. Koululaisten ei pitäisi myöskään joutua itse opettamaan muita luokkalaisia omasta taustastaan, vaan vastuun opetuksesta tulisi kuulua opetushenkilökunnalle.

Kouluissa ja oppilaitoksissa tunnistettiin Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymässä keskusteluissa myös rasismia, vaikka tilanteet olivatkin koulukohtaisia. Esimerkiksi muiden oppilaiden rasistiseen käytökseen puuttumisessa on ollut ongelmia, ja joskus myös opettajat ovat toimineet syrjivästi tai asenteellisesti. Osa romaninuurista on myös laitettu suomi toisena kielenä -opetukseen siitä huolimatta, että he ovat puhuneet äidinkielenään suomea. Rasistiset asenteet ja rakenteet voivat myös vähentää marginalisoidussa positiossa olevien nuorten halukkuutta jatkaa opintoja ja heidän koulutusmyönteisyyttään.

35 Työterveyslaitos, "Nuorten työhyvinvointi heikentyi palvelualueilla - palautumiseen ja perehdytykseen kannattaa panostaa" (15.6.2022).

36 Ihmisoikeusvaltuuskunnan kannanotto, *Vammaisten lasten oikeus inklusiiviseen opetukseen on taattava* (2021).

37 Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *General comment No. 4 (2016) on the right to inclusive education*.

Oikeus parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen

Ihmisoikeussopimuksissa ja niiden tulkintaa ohjaavissa instrumenteissa erityisesti nuorten oikeudeksi tunnistetaan oikeus seksuaali- ja lisääntymis-terveyttä koskevaan tietoon ja palveluihin. Käytännössä koulujärjestelmän tulisi tukea ja antaa tietoa seksuaali- ja lisääntymis-terveydestä, minkä lisäksi tarjolla tulisi olla laadukkaita palveluita ilman ikään perustuvaa syrjintää.

Suomessa oikeus seksuaali- ja lisääntymis-terveyteen on ottanut edistysaskeleita viime vuosina. Esimerkkinä tällaisesta edistysaskeleesta on vuosina 2022–2023 toteutettava alle 25-vuotiaille suunnattu maksuttoman ehkäisyn kokeilu. Maksuttoman ehkäisyn kokeilun toimeenpano alkoi tammikuussa 2022 osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa.³⁸ Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaisesti kokeilu on suunnattu alle 25-vuotiaille ja sen avulla alueilla on mahdollisuus kehittää ja yhtenäistää nuorille suunnattuja seksuaali-terveyspalveluja. Kokeilu jatkuu vuoden 2023 loppuun asti. Kokeilujakson jälkeen maksuttomasta ehkäisystä ei todennäköisesti tulla saamaan kansallista päätöstä, vaan maksuttoman ehkäisyn jatkosta päättävät toistaiseksi hyvinvointialueet. Ilmainen ehkäisy edistää nuorten oikeutta parhaaseen saavutettavissa olevaan seksuaali- ja lisääntymis-terveyteen.

Samoin merkittävänä uudistuksena voidaan nostaa esille vuonna 2022 toteutunut aborttilainsäädännön uudistus, joka helpottaa abortin saamista. Aborttioikeus on erityisesti nuoria koskeva oikeus: THL:n tilastojen mukaan eniten raskaudenkeskeytyksiä tehdään 20–24-vuotiaille.³⁹ Tiukkoja rajoituksia aborttia koskien voidaan pitää nuoriin kohdistuvana syrjintänä.⁴⁰

Seksuaali- ja lisääntymis-terveyden lisäksi huomiota on Suomessa kiinnitetty nuorten mielenterveyteen ja kasvaviin mielenterveysongelmiin. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että nuorten mielenterveystilanne on huolestuttava ja erityisesti lievät ja keskivaikeat mielenterveysongelmat lisääntyvät. Esimerkiksi Nuorten elinolot -vuosikirjan mukaan yli puolet 20–29-vuotiaista kantaa huolta jaksamisestaan ja henkisestä hyvinvoinnistaan. Valtaosa nuorista aikuisista pitää mielenterveysongelmia nuorten pahoinvoinnin pääsyyinä.⁴¹

Koronapandemia ja sen aikaiset rajoitukset ovat heikentäneet nuorten hyvinvointia ja lisänneet mielenterveysongelmia. Osa nuorista koki koronatilanteesta johtuvaa ahdistusta, alakuloa, masennusta ja passivoitumisen kierrettä, josta ulospääseminen ilman ystävien läsnäoloa tuntui mahdottomalta.⁴² Erityisen yksinäisiä olivat opintonsa vasta aloittaneet, naiset ja opiskelijat, jotka olivat muutenkin psyykkisesti kuormittuneita. On kuitenkin huomioitava, että opiskelijoiden yksinäisyys ja psyykinen kuormittuneisuus olivat lisääntyneet jo ennen pandemiaa.⁴³

Koronapandemia heikensi myös mielenterveyspalveluiden saatavuutta. Vuonna 2021 nuorisopsykiatrista erikoissairaanhoidoa yli kolme

41 Marjatta Kekkonen, Mika Gissler, Päivi Känkänen ja Anna-Maria Isola (toim.), *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan, Nuorten elinolot -vuosikirja 2022* (2022).

42 Terhi Aalto-Setälä, Jaana Suvisaari, Kaija Appelqvist-Schmidlechner ja Olli Kiviruusu, *Pandemia ja nuorten mielenterveys - Kouluterveyskysely 2021* (THL Tutkimuksesta tiiviisti 55/2021); Apulaisoikeuskansleri, *Lasten ja nuorten mielenterveys- ja psykiatristen palvelujen toteutuminen covid-19-epidemian aikana* (OKV 12.1.2023); Marjatta Kekkonen, Mika Gissler, Päivi Känkänen ja Anna-Maria Isola (toim.), *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan, Nuorten elinolot -vuosikirja 2022* (2022).

43 Suvi Parikka, Reija Klemetti, Jonna Ikonen, Noora Holm ja Niina Junntila, "Korkeakouluopiskelijoiden yksinäisyyden kokemus ja psyykinen kuormittuneisuus koronaepidemian kolmannen aallon aikana" teoksessa *Nuorten elinolot -vuosikirja 2022* (2022).

38 *Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman verkkosivut*.

39 Hanne Vasankari, "Maksuton ehkäisy on sijoitus nuoren seksuaali- ja lisääntymis-terveyteen" (THL 6.4.2023).

40 United Nations High Commissioner for Human Rights, *Youth and human rights* (2018).

kuukautta eli yli lain määrään hoitotakuun odottaneiden potilaiden osuus oli noin yhdeksänkertainen verrattuna koronaa edeltävään aikaan, lastenpsykiatrian kaksinkertaistunut.⁴⁴ Mielenterveyspalveluiden riittämättömyys on kuitenkin laajempi ongelma, joka on näkynyt jo ennen pandemiaa. Tammikuussa 2023 apulaisoikeuskansleri totesi, että lasten ja nuorten psykiatristen ja mielenterveyspalveluiden pitkäaikainen riittämättömyys on perusoikeusongelma, jonka ratkaisemattomuus aiheuttaa laajaa inhimillistä kärsimystä. Se on myös oikeudellisesti kestävämpi ja ristiriidassa lasten ja nuorten oikeuksien kanssa.⁴⁵

Myös Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymissä keskusteluissa nousi esille sosiaali- ja terveyspalveluiden ruuhkautuneisuus, joka koskee niin ylityöllistettyjä terapeutteja kuin riittämättömillä resursseilla toimivaa lastensuojelua ja julkista terveydenhuoltoa. Ruuhkautuneen tilanteen takia moni nuori sinnittelee liian pitkään yksin mielenterveysongelmansa kanssa. Ennaltaehkäiseviä ja matalan kynnyksen palveluita ei ole riittävästi, minkä lisäksi erilaiset asiat kuten taloudellinen tilanne tai tilojen esteellisyys voivat estää palveluihin pääsyn.

Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä on myös varsin monimutkainen ja tuntuu monesta nuoresta byrokraattiselta eikä riittävän joustavalta. Monet nuoret kokevat, että palveluissa heitä siirretään paikasta toiseen. Palvelusta toiseen siirtämisestä voi tapahtua esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluiden välillä tai perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon välillä. Nuorten ohjelman käymien keskusteluiden perusteella palveluiden riittämättömyys näkyy erityisesti perustason mielenterveyspalveluissa. Perusterveydenhuollossa terveyskes-

kuksissa ei ole tarpeeksi työntekijöitä, jotta siellä voitaisiin aidosti auttaa vaikeissa tilanteissa silloinkin, kun mielenterveysongelman hoidon pitäisi kuulua perusterveydenhuollolle. Myös monet muut palvelut ovat ruuhkautuneita.

Palveluiden ruuhkautuminen johtaa pitkiin jonoihin, jolloin jonotusaikana ongelmat voivat kärjistyä.⁴⁶ Palvelusta toiseen siirtäminen johtaa siihen, että nuori joutuu kertomaan omasta tilanteestaan kerta toisensa jälkeen uudelle ihmiselle, mikä voi olla raskasta. Ruuhkautuneessa ja monimutkaisessa järjestelmässä nuori ei välttämättä tule kohdatuksi kokonaisuutena tai koe saavansa riittävästi tukea palvelujärjestelmässä orientoitumiseen. Osa nuorista ehdotti asiaan ratkaisuksi resurssien turvaamisen lisäksi esimerkiksi rinnallakulkijuutta palvelujärjestelmässä.

Keskusteluissa nousi usein esille myös mielenterveyskuntoutujien saamien taloudellisten tukien monimutkaisuus ja epäselvyys. Moni joutuu samaan aikaan taistelemaan saadakseen riittäviä ja oikea-aikaisia mielenterveyspalveluita sekä saadakseen oikeita sosiaalitukia. Kokonaisuus voi muodostua hyvin raskaaksi, eikä välttämättä tue mielenterveyden kohenemistä.

Voidaan myös pohtia, mikä on ihmisoikeuksien mukaista tukea mielenterveyskuntoutujille. Esimerkiksi kuntoutuspsykoterapia päättyy pääsääntöisesti kolmen vuoden jälkeen, jonka jälkeen tulee odottaa viisi vuotta ennen kuin pääsee uudestaan kuntoutuspsykoterapian piiriin. Nuoret nostivat keskusteluissa esille, että silloin järjestelmä ei välttämättä vastaa nuoren tarpeita. Lisäksi kiinnitettiin huomiota vahvaan lääkkeiden korostamiseen. YK:n terveysertäisraportoiija on todennut, että puhtaasti lääkkeisiin perustuva tuki mielenterveysongelmiin ei välttämättä ole riittävä ja ihmisoikeusperus-

44 Joonas Lepistö, "Isompi pommi kuin on ymmärretty": Mielenterveyshoitoa yli lain määrään ajan odottaneita nuoria nyt 9 kertaa enemmän kuin ennen koronaa" (MTV 17.4.2022).

45 Apulaisoikeuskansleri, Lasten ja nuorten mielenterveys- ja psykiatristen palvelujen toteutuminen covid-19-epidemian aikana (OKV 12.1.2023).

46 Tuuli Pitkänen et al., Nuorten mielenterveyden tukeminen sosiaalihuollossa ja matalan kynnyksen toiminnassa. Työntekijöiden ja nuorten näkemyksiä tarpeista ja toimintavoista (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:65).

teinen palvelumuoto.⁴⁷ Asia nousi esille myös keskusteluissa kehitysvammaisille ja autistisille lapsille määrätystä antipsykoottilääkityksistä. Antipsykoottilääkkeitä on määrätty, jotta lapset olivat helpommin hallittavissa, ilman lääkinnällisiä perusteita asialle.⁴⁸ Tällaista perusteetonta lääkitsemistä tuen tarpeessa oleville ihmisille pidettiin ihmisoikeuksien kannalta ongelmallisena.

Mielenterveysongelmista keskusteltaessa huomio on usein kiinnittynyt riittämättömiin mielenterveyspalveluihin. Kyseessä on hyvin tärkeä ihmisoikeuskysymys, johon myös YK:n TSS-komitea on kiinnittänyt huomiota Suomea koskevissa suosituksissaan.⁴⁹ On kuitenkin myös tärkeä tarkastella nuorten mielenterveysongelmien taustalla olevia syitä, jotka liittyvät usein yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Syrjintää ja marginalisointia kokevat nuoret voivat kärsiä turvatomuuden tunteesta ja vähemmistöstressistä, ja tutkimusten perusteella moni haavoittuvuuden riskiin kuuluva nuori voikin erityisen huonosti.⁵⁰ Tällöin mielenterveysongelmia ei voida kitkeä vain palveluita tarjoamalla vaan edistämällä yhdenvertaisuutta.

Esimerkiksi sateenkaarinuoret ja erityisesti transnuoret voivat muita nuoria selvästi huonommin: jopa 75 prosenttia sukupuolivähemmistöön kuuluvista nuorista on ollut huolissaan

■ Sateenkaarinuoret joutuvat pelkäämään muita nuoria useammin, etteivät he tule kohdatuksi omana itsenään.

mielialastaan viimeisen vuoden aikana.⁵¹ Sateenkaarinuoret joutuvat pelkäämään muita nuoria useammin, etteivät he tule kohdatuksi omana itsenään, että heitä syrjitään tai kiusataan, tai että heihin kohdistetaan väkivaltaa. Avun hakemisen kynnyks saattaa kuitenkin olla korkea, sillä nuoret voivat kantaa huolta siitä, minkälaisia oletuksia ja normeja hoitohenkilökunnalla on seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyen. Myös esimerkiksi rasismi tai ableismi voivat yhtä lailla aiheuttaa vähemmistöstressiä.⁵²

Syrjinnän lisäksi myös muut seikat voivat vaikuttaa mielenterveyteen joko sitä edistävästi tai sitä heikentävästi. Tutkimusten mukaan köyhyys on kytköksissä heikkoon mielenterveyteen ja vähentää näköpiirissä olevia mahdollisuuksia tuoden elämään pakottavuutta.⁵³ Lisäksi esimerkiksi työn ja opintojen ulkopuolella olevilla nuorilla on enemmän vaikeuksia päästä terveydenhuollon palveluihin.⁵⁴ Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa tunnistettiin myös selvästi sosioekonomisen taustan ja hyvinvoinnin välinen suhde ja eriytyminen. Osa nuorista esitti ratkaisuksi esimerkiksi erilaisten tukijärjestelmien vahvistamista tai perustulon kaltaista

47 Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, *Right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health* (2020).

48 Fredriikka Nurminen et al, *Medicine use in people with intellectual disabilities: a Finnish nationwide register study* (Journal of Intellectual Disability Research 2022); Kirsi Karppinen, *Helpoksi lääkitty* (YLE 1.3.2023).

49 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *Concluding observations on the seventh periodic report of Finland* (2021)

50 *Tarkastusvaliokunnan mietintö* (TrVM 9/2022 vp.).

51 Satu Majlander et al., "Sateenkaarinuoret poikkeusaikana" teoksessa *Nuorten elinolot 2022-vuosikirja* (2022).

52 Rasismien ja mielenterveyden suhteista ks. esim. Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, *Racism and the right to health* (2022).

53 Lotta Virrankari ja Anna-Maria Isola, *Miten käy mahdollisuuksille köyhyydessä?* (Yhteiskuntapolitiikka 2021:3)

54 Amnesty International Suomen osasto, "Tiedän etten saa apua" -terveydenhuollon eriarvoisuus Suomessa (2023).

mallia. Juha Sipilän hallituskaudella toteutetulla perustulokeilulla oli myönteisiä vaikutuksia kokeiluun osallistuneiden hyvinvointiin.⁵⁵

Oikeus parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen ei toteudu, jollei kaikilla ole pääsyä sosiaali- ja terveystalouteihin. Esimerkiksi turvapaikanhakijoilla on muita rajallisempi oikeus käyttää sosiaali- ja terveystaloutta, mikä voi vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. Kysymys liittyy nuoriin aikuisiin erityisesti, sillä Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan yli puolet vuodesta 2015 lähtien saapuneista turvapaikanhakijoista on 18–34-vuotiaita nuoria aikuisia.⁵⁶ Lisäksi, esimerkiksi Maahanmuuttoviraston päätöksenteon viiveet voivat kuormittaa ja masentaa päätöstä odottavia nuoria, jolloin heidän mielenterveyttään edistäisi Maahanmuuttoviraston päätöksenteon sujuvuus ja inhimillisuus. Myös maahanmuuttopolitiikalla voidaan siten edistää tai heikentää ihmisten hyvinvointia ja oikeutta terveyteen.

Syrjäytymisen vaikutukset

Nuorten oikeutta työhön, opiskeluun ja parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen uhkaa muiden seikkojen ohella syrjäytyminen. Syrjäytymisellä viitataan kasautuvaan huono-osaisuuteen, mutta sille ei ole tarkkaa määritelmää. Syrjäytymisen ehkäiseminen on nuorten taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien turvaamista.

Tarkastusvaliokunta antoi vuonna 2022 mietinnön, jossa se tarkasteli nuorten syrjäytymisen ehkäisyä.⁵⁷ Valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että palveluita löytyy varsin paljon, mutta

nuoret kokevat palvelut pirstaleisiksi. Valiokunta painotti muun muassa, ettei kuntien ja hyvinvointialueiden tulisi pyrkiä säästöpainneissa tuottamaan vain jotain tiettyä osa-aluetta palveluista kiinnittämättä huomiota kokonaisuuteen. Palveluiden lisäksi myös nuorten syrjäytymisen ehkäisy on hajallaan eri sektoreilla, eikä sillä ole keskitettyä vastuutahoa. Eduskunta edellyttääkin hallitusta selvittämään, millä edellytyksillä vastuu nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluista voitaisiin keskittää yhdelle taholle.

Osallisuus on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin, tulevaisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja rakenteelliseen eriarvoisuuteen.

Osallistumisoikeuksien toteutuminen

Nuorisobarometrit ovat jo jonkin aikaa osoittaneet, että nuoret ovat varsin kiinnostuneita yhteiskunnasta, politiikasta ja myös ihmisoikeuksista.⁵⁸ Nuorten osallistumisen keinot kuitenkin vaihtelevat ja yhteiskunnallinen osallisuus eriytyy. Esimerkiksi kouluterveyskyselyitä vertaamalla on havaittu, että nuorten kokemus osallisuudesta laski vuodesta 2019 vuoteen 2021.⁵⁹ Sateenkaarinuorten, perheen taloudellisen tilanteen erittäin huonoksi arvioineiden sekä terveytensä heikoksi arvioineiden vastajien kokemus osallisuudesta laski enemmän kuin muiden nuorten, ja kaikista eniten laski sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten osallisuuden kokemus. Osallisuus on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin, tulevaisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja rakenteelliseen eriar-

55 Olli Kangas, Signe Jauhiainen, Miska Simanainen ja Minna Ylikännö (toim.), *Suomen perustulokeilun arviointi* (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:15).

56 *Maahanmuuttoviraston tilastot löytyvät viraston verkkosivuilta.*

57 *Tarkastusvaliokunnan mietintö* (TrVM 9/2022 vp.).

58 Ks. esim. Tomi Kiilakoski (toim.), *Kestävä tekoa - Nuorisobarometri 2021* (2022).

59 Lars Leemann ja Lotta Virrankari, "Nuorten osallisuuden kokemus ja siinä tapahtuneet muutokset vuosina 2019–2021: ovatko erot kasvaneet koronapandemian aikana?" teoksessa *Nuorten elinolot -vuosikirja 2022* (2022).

Nuorten osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun voi estyä myös kovenevan keskustelukulttuurin ja suoranaisen häirinnän takia.

voisuuteen. Osallisuuden eriytyminen uhkaa nuorten kansalais- ja poliittisten oikeuksien yhtäläistä toteutumista.

Tutkimusten mukaan nuorten sisäinen kansalaispätevyys, eli koettu kyky vaikuttaa yhteiskuntaan ja ymmärtää sen toimintaa, on yhteydessä muun muassa aikuisiän äänestysaktiivisuuteen sekä muuhun yhteiskunnalliseen osallistumiseen.⁶⁰ Nuorten arviot omista kyvyistään eroavat jo 15-vuotiaana. Tyttöjen sisäinen kansalaispätevyys on poikia heikompa. Sukupuolen lisäksi vanhempien ja perheen rooli kansalaispätevyyden kehittämisessä on merkittävä, mutta koulujen demokratiakasvatus, avoin keskusteluilmapiiri ja opettajien kannustus tasoittavat jonkin verran tätä. Myös uusien, nuoria kiinnostavien aiheiden nouseminen politiikan asialistan kärkeen saattaa tulevaisuudessa herättää nuorten yhteiskunnallisen kiinnostuksen.

Nuorten osallisuuden edistämiseksi on viime vuosina tehty työtä. Vuonna 2022 julkaistussa valtioneuvoston periaatepäätöksessä suomalaisesta demokratiasta 2020-luvulla tarkastellaan toimenpiteitä nuorten osallisuuden kasvattamiseksi.⁶¹ Yleisten osallisuutta edistävien ehdotusten lisäksi periaatepäätöksessä todetaan esimerkiksi, että kansalaisaloitteiden ikärajoja tarkastellaan seuraavan perustuslakiuudistuksen yhteydessä. Tätä myös osa nuorista on toivonut Nuorten asiantuntijoiden ohjelman

kanssa käydyissä keskusteluissa. Yksi periaatepäätöksen toimenpide oli lasten ja nuorten parissa toimivien viranomaisten tietoisuuden lisääminen lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä päivittämällä vuonna 2022 säädösvalmistelun kuulemisopasta lasten ja nuorten kuulemiseen liittyvällä aineistolla sekä tuottamalla viranomaisille suunnattua koulutusmateriaalia.

Nuorten osallisuuden tukemisessa on tärkeää tunnistaa, että nuoret voivat kokea osallistumisen mielekkääksi ja luontevaksi eri tilanteissa kuin muut ikäryhmät. Osallistamistoimissa pitää siis huomioida, mikä on nuorille luonteva tapa osallistua. Esimerkiksi oikeusministeriö on vuonna 2022 julkaissut erityisesti nuorille suunnatun digitaalisen kansalaisraadin, jossa nuoria voidaan kuulla eri aiheista.⁶² Digiraadin keskusteluissa nousi muun ohella esille, että nuorille tärkein vaikuttamisen tapa on sosiaalinen media.

Nuorten osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun voi estyä myös kovenevan keskustelukulttuurin ja suoranaisen häirinnän takia. Esimerkiksi translain uudistamisen yhteydessä käydyt keskustelut olivat paikoin transnuoria ja heidän oikeuksiaan loukkaavia ja halventavia.⁶³ Transnuorten erityisen heikko hyvinvointi ja osallisuuden kokemus voivatkin osaltaan johtua transihmisiin kohdistuvan erilaisen häirinnän määrästä. Vihamielinen ja loukkaava keskustelu sekä häirintä voivat heikentää turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia mutta myös estää nuorten osallistumista keskusteluun. Myös saamelaiskärjäläistä käydyssä keskustelussa esiintyi paljon vihapuhetta, ja esimerkiksi saamelaiskäräjät nosti syksyllä 2022 esille huolen

60 Elina Kestilä-Kekkonen ja Aino Tiihonen (toim.), *Nuoret kansalaiset - tilastollinen tutkimus yhdeksäluokkalaisten kansalaispätevyydestä* (Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita 2022:11).

61 Oikeusministeriö, *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla* (Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40).

62 Digiraadin verkkosivut.

63 *Translain uudistuksen hankesivut sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilla*. Keskustelukulttuurista ks. esim. Hanna Vaittinen ja Kati Hyttinen, "Keskustelu translaista käy kierroksilla - tältä se on tuntunut transmiehestä: 'On ollut todella raskasta'" (MTV 19.1.2023).

saamelaisnuorten jaksamisesta vihamielisen keskustelun takia.⁶⁴ Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymissä keskusteluissa tunnistettiin myös vihapuheen merkitys, ja erityisenä ongelmana pidettiin sitä, ettei verkossa tapahtuvaan vihapuheeseen puututa riittävästi ja seurauksia vihapuheesta tulee vain harvoin.

Osa Nuorten asiantuntijoiden ohjelman kanssa keskustelluista nuorista toi esille myös positiivista kehitystä yhteiskunnallisessa osallisuudessa ja kuulemisessa. Esimerkiksi nostettiin esille, että nykyisin järjestöjä ja kokemusasiantuntijoita kuullaan aiempaa enemmän heitä koskevissa asioissa, ja ihmisoikeusasioiden käsittely on täten usein ihmislähtoisempää kuin ennen. Päätöksiä tehdessä kuullaan siis enemmän heitä, jotka arjessaan kokevat päätösten vaikutukset.

Edelleen on kuitenkin paljon tehtävää, jotta mediassa ja päätöksenteossa olisi ihmisiä monesta taustasta. Ihmisten moninaisuus tulisi näkyä kaikilla yhteiskunnan tasoilla, sillä se lisää yhdenvertaisuutta ja vähentää erilaisia asenteita, oletuksia ja normeja, joita esimerkiksi vähemmistöön kuuluviin ihmisiin kohdistuu. Osallisuudessa ei tulisi myöskään lokeroida ihmisiä ja esimerkiksi kuulemalla vammaisia ihmisiä vain vammaispalveluihin liittyen, sillä vammaiset ihmiset toimivat kaikilla yhteiskunnan alueilla.⁶⁵

Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen

Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen on perustuslaissa turvattu perusoikeus sekä muun muassa EU:n perusoikeuskirjassa vahvistettu oikeus. Vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus tar-

koittavat sitä, että ihmisen identiteettiä kunnioitetaan eikä hän joudu kokemaan koskemattomuutta loukkaavan kohtelun tai väkivallan uhkaa elämässään.

Nuoruudessa vapaus määritellä itsensä, kuka on ja kuka haluaa olla, on erityisen tärkeää, sillä moni nuori etsii itseään ja identiteettiään. Monessa Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymässä keskustelussa nuoret toivoivatkin saavansa elää omana itsenään ilman heihin kohdistuvia asenteita, oletuksia tai lokerointia. Vapaus olla oma itsensä ilman leimaamista, syrjintää tai ennakkoluuloja on nuorille tärkeää. Erityisesti asenteiden ja normien kohdalla tunnistettiin oikeuksien toteutumisen haasteita silloinkin, kun muodollisesti yhdenvertaisuuden katsottiin toteutuvan varsin hyvin. Kuitenkin myös lain tasolla tunnistettiin ongelmia: translaki ei kunnioita alaikäisten transnuorten sukupuoli-identiteettiä eikä lainsäädäntö kunnioita muunsukupuolisten sukupuoli-identiteettiä.

Turvallinen yhteiskunta nousi esille useissa Nuorten asiantuntijoiden ohjelman keskusteluissa. Nuoret katsoivat ihmisoikeuksien turvaavan sen, että ihmisillä on hyvä, turvallinen ja rauhallinen elämä. Erityisesti turvapaikanhakijataustaiset nuoret korostivat tulevaisuuden toiveissaan turvallista tulevaisuutta ja rauhaa. Turvallinen ympäristö mahdollistaa myös sen, että ihmiset voivat pitää toisistaan huolta eivätkä joudu keskittymään omaan turvallisuuteensa.

Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen kuuluu jokaiselle yhdenvertaisesti. Käytännössä nuorten kokemusten mukaan kuitenkin tiettyjen ihmisten turvallisuuteen kiinnitetään enemmän huomiota kuin toisten. Voidaan esimerkiksi kysyä, tunnistetaanko konflikteja pakenevien nuorten miesten oikeus turvallisuuteen riittävästi. Nuorista miehistä käyty keskustelu harvemmin yksilöi miehet myös turvaa tarvitsevina ja siihen oikeutettuina. Samoin Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymissä keskusteluissa tunnistettiin, että eurooppalaisiin konflikteja pakeneviin ihmisiin suhtaudutaan eri tavalla kuin Aasiasta tai Afrikasta pakeneviin ihmisiin.

64 Saamelaiskäräjien puheenjohtajisto, ”Saamelaiskäräjien puheenjohtajisto tuomitsee saamelaisiin kohdistuvan vihapuheen” (25.11.2022).

65 Marja Puustinen, puheenvuoro Nuorten ihmisoikeustapahtumassa (25.5.2023).

Seksuaalinen väkivalta loukkaa ihmisen koskemattomuutta ja henkilökohtaista turvallisuutta. Tilastojen mukaan nuoret naiset ovat erityisessä vaarassa joutua seksuaaliväkivallan uhreiksi, ja seksuaaliväkivallan uhreille tarkoitettujen Seri-keskusten asiakkaista 70 prosenttia on alle 30-vuotiaita naisia.⁶⁶ Seksuaaliväkivallan estämiseksi merkittävä uudistus on suostumusperustainen raiskauslainsäädäntö, joka astui voimaan vuoden 2023 alusta. Useat ihmisoikeustoimijat ovat suositelleet Suomelle lain muuttamista niin, että raiskaus määriteltäisiin suostumuksen puutteen eikä käytetyn väkivallan tai sen uhan kautta.⁶⁷ Vaikka uudistus on merkittävä edistysaskel myös nuorten naisten kannalta, on seksuaalirikosten tutkinnassa edelleen ongelmakohtia. Esimerkiksi Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymissä keskusteluissa nousi esille seksuaalirikosten hidas ja uhria syyllistäväksi koettu tutkiminen.

Oikeus turvallisuuteen edellyttää sitä, että on olemassa luotettavia ja syrjimättömiä turvallisuusviranomaisia. Esimerkiksi poliisin etninen profilointi ja ennakkoluuloinen suhtautuminen nousi esille romaninuorten kuulemisissa. Myös kaupankäynnin yhteydessä tapahtuva vartijoiden asioiden toiminta vaikuttaa yleiseltä. Vartijat seuraavat romaneja heidän käydessään kaupassa ja voivat käyttäytyä häiritsevästi, uhkaavasti tai epäillä perusteetta romaninuuria näpistelystä. Tämä järkyttää turvallisuudentunnetta arjen asioinnissa mutta voi myös heikentää luottamusta turvallisuusviranomaisiin ja siten halukkuutta esimerkiksi ilmoittaa kokemistaan rikoksista. Myös vartijoiden paikoin tarpeeton voimankäyttö nousi esille useassa Nuorten asiantuntijoiden ohjelman keskustelussa.

66 Katriina Bildjuschkin ja Johanna Hietämäki, "Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ehkäistävä jo ennalta" (THL 25.11.2022).

67 Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivut Suomen saamista suosituksista teemoittain.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset erityisesti nuorten ihmisoikeuksiin

Ilmastonmuutos uhkaa ihmisoikeuksia jo nyt, mutta erityisesti sen katsotaan osuvan nuoriin ja tuleviin sukupolviin.⁶⁸ Esimerkiksi kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden eurooppalainen verkosto ENNHRI on esittänyt, että riittämättömiä ilmastotoimia voitaisiin tarkastella välillisenä syrjintänä muun muassa nuoria kohtaan.⁶⁹

Ilmastokriisi vaikuttaa jo nyt esimerkiksi mielenterveyteen. Tutkimusten mukaan suomalaisnuoret ovat vertailumaita enemmän ahdistuneita ilmastonmuutoksesta.⁷⁰ Toisaalta nuorten ilmastoahdistus kanavoituu Suomessa muita maita enemmän myös teoiksi ja ilmastoaktivismiksi. Ilmastokysymyksissä nuorten osallisuus toteutuukin paremmin kuin monella muulla politiikansaralla, ja nuorten näkemyksiä kuullaan. Esimerkiksi vuonna 2023 perustettiin uusi nuorten ilmasto- ja luontoryhmä valtioneuvoston kanslian alaisuuteen, jolla vahvistetaan nuorten aikuisten osallisuutta ilmasto- ja luontokysymyksissä sekä nuorten oikeutta tulevaisuuteen.⁷¹

■ Nuorten ilmastoahdistus kanavoituu Suomessa muita maita enemmän teoiksi ja ilmastoaktivismiksi.

68 Ks. esim. Giulia Gasparri et al., *Children, Adolescents, and Youth Pioneering a Human Rights-Based Approach to Climate Change* (Health Hum Rights 2021:23(2)).

69 ENNHRI, "ENNHRI intervenes in a potential "impact" climate case on Arctic oil exploration before the European Court of Human Rights" (18.5.2022).

70 Mari Peltonen, "Nuorten aikuisten ilmastoahdistuksella on Suomessa voimakkain yhteys mielenterveyteen" (Helsingin yliopisto 26.4.2021).

71 Valtioneuvosto ja ympäristöministeriö, "Nuorten osallistumista ilmasto- ja luontoa koskevaan päätöksentekoon vahvistetaan uudella nuorten ilmasto- ja luontoryhmällä" (20.3.2023).

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymisessä keskusteluissa nuoret pohtivat sitä, miten oikeus ilmastoturvalliseen tulevaisuuteen voitaisiin turvata. Moni nuori katsoi, että ilmastokysymyksiin suhtaudutaan yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa liian suppeasti ja ihmisoikeusnäkökulma uupuu laajemmasta keskustelusta. Olisi tärkeää tarkastella yhä enemmän, miten ilmastomuutoksen vaikutukset koskevat eri ihmisryhmiä, kuten esimerkiksi saamelaisia. Osa nosti myös esiin oikeussuojakeinojen tarpeen ja mahdollisuuden hakea muutosta oikeusteitse riittämättömien ilmastotoimien osalta. Nuoret myös toivoivat valtioilta ja muilta isoilta toimijoilta kuten yrityksiltä enemmän vastuunkantoa ilmastotoimista. Yritysten vastuuta peräänkuulutettiin ja osa ehdotti myös yritystukien varaamista vain ilmastovastuullisille yrityksille.

Vastuun ilmastotoimista ei tulisi nuorten kanssa käytyjen keskusteluiden mukaan kasautua yksilölle. Suomessa asuvien olisi kuitenkin muutettava kulutustottumuksia. Tässäkin valtiolla on tärkeä rooli tukea ja kannustaa ihmisiä kestävämpään elämäntapaan ja turvata edellytykset kestäville valinnoille. Nuoret esittivät esimerkiksi, että kasvisruuan tulisi olla halvempaa kuin liharuuan ja valtion tulisi omissa tilaisuuksissaan ja palveluissaan kuten kouluissa tarjota enemmän kasvisruokaa. Julkisen liikenteen tulisi olla halvempaa ja paremmin saatavilla, jotta ihmisten on mahdollista liikkua ekologisesti. Myös lentämisen vähentämiseen tulisi kannustaa lentoverolla. Ympäristötietoisuutta ja kestäviä elämäntapoja voisi vahvistaa koulujen opetuksessa.

Oikeusvaltio, pääsy oikeuksiin ja luottamus instituutioihin

Luottamus instituutioihin ja oikeusvaltioon on tärkeä osa ihmisoikeudet turvaavaa yhteiskuntaa. Jos nuoret eivät luota oikeusjärjestelmään, eivät he myöskään luota siihen, että heille turvatut oikeudet toteutuvat tai että heillä on

käytettävissään aitoja oikeussuojakeinoja.

Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa korostettiin usein sitä, että instituutioiden ja järjestelmien tulisi olla inhimillisempiä ja yksilölähtöisempiä. Byrokraattiset ja monimutkaiset sosiaali- ja terveystalvet sekä muut tukimuodot eivät välttämättä palvele yksilöä tai ainakaan nuorta. Maahanmuuttoviraston kanssa asioidessa ei välttämättä koe tulevaisuuden kohdaksi inhimillisesti. Viranomaiset voivat toimia syrjivästi tai ylläpitää eriarvoistavia rakenteita. Jo yksittäiset kielteiset kokemukset viranomaisista voivat huomattavasti heikentää luottamusta instituutioihin. Nuorten luottamusta instituutioihin kasvattavat nuoria kuuntelevat ja nuorten yksilölliset tarpeet aidosti tunnistavat toimijat.

Kaikki nuoret eivät tunne perus- ja ihmisoikeustoimijoita, joille he voisivat ilmoittaa kokemistaan tai havaitsemistaan ihmisoikeusongelmista. Perus- ja ihmisoikeustoimijoiden tunnettuus voi eri ikäisten lisäksi vaihdella esimerkiksi maantieteellisesti tai eri ryhmien välillä.⁷² Nuorten ohjelma kertoi nuorten kanssa käymisensä keskusteluissa saatavilla olevista oikeussuojakeinoista ja perus- ja ihmisoikeustoimijoista. Osalle nuorista keskeiset viranomaiset olivat tutumpia, mutta osa ei tuntenut esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettua tai eduskunnan oikeusasiamiestä. Silloinkin kun viranomaisiin otettiin yhteyttä, niin pitkät jonot palveluissa heikensivät uskoa oikeussuojakeinojen toimivuuteen.

Toisaalta myös silloin, kun nuoret olivat tietoisia mahdollisista oikeussuojakeinoista, nousi esille haaste tietää, milloin on tullut oikeudenloukkauksien kohteeksi. Nuoret kokivat, että tietoa esimerkiksi eri ihmisoikeussopimuksista tai niiden sisällöstä on liian vähän. Keskusteluissa toivottiin enemmän selkeää tietoa siitä, milloin tiettyssä tilanteessa on kyse ihmisoikeusloukkauksesta ja milloin ei. Jos ei tunne oikeuksiaan, ei voi myöskään turvautua oikeussuojakeinoihin oikeudenloukkauksia kokiessaan.

72 Elina Hakala, *Selvitys kansallisista perus- ja ihmisoikeustoimijoista* (Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 1/2022).

Johtopäätöksiä ja tulevaisuudentoiveita

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman käymissä keskusteluissa nuoret toivoivat, että Suomi ja maailma olisi tulevaisuudessa yhdenvertainen ja jokainen tulisi kohdatuksi omana itsenään ja jokaisen taustaa kunnioitettaisiin. Syrjintätömyyden tulisi toteutua niin kouluissa kuin työmarkkinoilla. Erityisesti niiden henkilöiden oikeuksien toteutumiseen pitäisi keskittyä, joilla on valmiiksi vaikeaa tai jotka tarvitsevat erityistä tukea. Kaikilla pitäisi olla oikeus parempaan elämään. Nuoret kiinnittivät myös konkreettisiin uudistuksiin huomiota ja toivoivat saamelaisten oikeuksien turvaamista, translasten- ja nuorten itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja muunsukupuolisten oikeuksien toteutumista tulevaisuudessa.

Nuoret toivoivat myös inhimillisempiä, vastuullisempia ja toimivampia järjestelmiä niin sosiaali- ja terveyspalveluissa, lastensuojelussa, poliisissa kuin esimerkiksi maahanmuuttopalveluissa. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tulisi olla laadukkaita ja riittää kaikille. Toisaalta toivottiin, ettei ihmisten tulevaisuudessa tarvitsisi myydä terveyttään ja aikaansa. Lisäksi pidettiin tärkeänä, että ihmisoikeudet eivät ole riippuvaisia ihmisen taloudellisesta tilanteesta. Yhtenä ehdotuksena riittävän toimeentulon turvaamiseksi esitettiin osassa keskusteluista perustuloa. Eräässä keskustelussa ehdotettiin asuntojen rakentamisen lisäämistä, jotta ihmisten oikeus asuntoon toteutuisi.

Monessa keskustelussa nostettiin esille luonnon, ympäristön ja ilmaston merkitys. Nuoret toivovat tulevaisuutta, jossa luonnosta ja planeetasta pidetään huolta. Moni nuori nosti myös esille yhteisöllisyyden ja toisistaan huolen pitämisen merkityksen. Turvallisissa ja välittävissä yhteisöissä unelmien toteutuminen on helpompaa.

■ ■ ***Erityisesti niiden henkilöiden oikeuksien toteutumiseen pitäisi keskittyä, joilla on valmiiksi vaikeaa tai jotka tarvitsevat erityistä tukea.***

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden tavoitteena oli vahvistaa ihmisoikeuskentän tietoisuutta nuorista ja heidän oikeuksistaan. Samalla tavoitteena oli antaa nuorille valmiuksia ottaa osaa ihmisoikeuskeskusteluun sekä parantaa ymmärrystä eri oikeussuojakeinoista nuorten keskuudessa. Ihmisoikeussopimuksia koskevan katsauksen perusteella nuoret ja nuoret aikuiset tulisi tunnustaa vahvemmin ihmisoikeuskeskustelussa. Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien lisäksi tulisi kiinnittää huomiota myös nuorten osallistumisoikeuksiin, sananvapauteen ja poliittisiin oikeuksiin. Ensimmäisellä ohjelma-kaudella tehty työ antaa hyvän pohjan tuleville kausille vahvistaa nuorten ääntä perus- ja ihmisoikeuskysymyksissä sekä nuorten näkökulmaa ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa.

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi